

Toruń, 28.09.2020 r.

Prof. dr hab. Piotr Błajet
Wydział Filozofii i Nauk Społecznych UMK w Toruniu
Instytut Nauk Pedagogicznych

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani mgr Dominiki Hofman-Kozłowskiej pt. „Edukacja dla życia czy życie w edukacji? Rekonstrukcja poglądów twórcy Summerhill – Alexandra S. Neilla”

Zgodnie z aktualnie obowiązującymi regulacjami prawa przedmiotem recenzji w przypadku rozprawy doktorskiej jest ocena, czy rozprawa spełnia trzy podstawowe kryteria:

1. stanowi „oryginalne rozwiązanie problemu naukowego”,
2. wykazuje „ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej”,
3. wykazuje „umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej”.

Już na samym początku mojej recenzji z satysfakcją stwierdzam, że wszystkie te wymienione kryteria zostały przez doktorantkę spełnione.

Oryginalność pracy polega na wykorzystaniu jako źródła wiedzy mało znanych lub nieznanymi w Polsce pozycji: książek i artykułów autorstwa A.S. Neilla, jego listów, angielskojęzycznych opracowań poświęconych twórcy Summerhill i jego dziełu. Doktorantka zarysowała też w oparciu o oryginalne źródła kontekst powstawania i ewolucji poglądów A.S. Neilla oraz wpływu jego dokonań na innych organizatorów edukacji.

Doktorantka w stopniu zadowalającym umieściła swoje analizy w kontekście wiedzy pedagogicznej. Określenie „zadowalający” należy rozumieć w ten sposób, że, jakkolwiek dysertacja charakteryzuje się bogactwem

merytorycznym, to zostały w niej pominięte pewne narracje pedagogiki, których wykorzystanie istotnie wzbogaciłoby wartość pracy.

Pani mgr Dominika Hofman-Kozłowska swobodnie porusza się po odkrywanych nowych terytoriach wiedzy i potrafi dokonać trafnych analiz, co wskazuje na jej kompetencje w zakresie samodzielnego prowadzenia działań badawczych.

Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów analitycznych poświęconych dziełu A.S. Neilla, zakończenia, bibliografii, wykazu tabel i rysunków.

Tytuł dysertacji, jego pierwsza część „Edukacja dla życia czy życie dla edukacji” jest wieloznaczny. Autorka w żadnym miejscu dysertacji nie odnosi się do jego znaczenia. Czytelnikowi pozostaje jedynie domyślać się „co autorka miała na myśli”, co jest, oczywiście, dopuszczalne, a nawet wskazane w przypadku beletrystyki, jednak piarstwu naukowemu powinna przyświecać troska o jednoznaczność przekazu

Wstęp.

We wstępie znalazło się bardzo przekonujące uzasadnienie podjęcia tematu, w którym doktorantka wskazuje na brak kompleksowych opracowań w polskiej literaturze pedagogicznej poświęconych osiągnięciom A.S. Neill’a poza polskojęzycznych wydaniem „Summerhill”.

W tej części pracy został też zdefiniowany cel pracy, dookreślony jako „szczegółowy” – jednak nigdzie nie znalazło się sformułowanie celu ogólnego: to niedopatrzenie!

Poza tym zastrzeżeniem, pojawiają się też inne. Na s. 9 użyto zwrotu „celem.... jest przedstawienie genealogii poglądów...”. Genealogia to jedna z nauk pomocniczych historii, zajmująca się badaniem więz rodzinnych między ludźmi, a w szczególności przedmiotem zainteresowania genealogii są wybrane rodziny i rody, ich pochodzenie, historia oraz wzajemne relacje

rodzinne i losy poszczególnych członków rodziny. Można przypuszczać, że chodziło o „genezę poglądów”... Jednak, biorąc pod uwagę treść dysertacji, w której poza źródłami poglądów A.S. Neill’a opisana jest również ich ewolucja i oddziaływanie na otoczenie, opis celu pracy należałoby rozszerzyć.

Wstęp zawiera też opis zastosowanej metody: jest nią analiza tekstu, w ramach której autorka wykorzystuje, jak pisze, rekonstrukcję pozytywną teorii wychowania i rekonstrukcję hermeneutyczną. Ogólnie rzecz ujmując, metody te zostały trafnie wybrane i ich zastosowanie przyniosło pozytywne rezultaty. Doktorantka wykazuje się tutaj sprawnością metodologiczną, swobodą w poruszaniu się między różnymi narracjami i intuicją interpretacyjną. Należy podkreślić jej kompetencje erudycyjne, co jest bardzo istotne w zastosowanym podejściu badawczym. Jedyny ważki zarzut, jaki można by w tym miejscu postawić, to niedostatek krytycznej refleksji nad dziełem A.S. Neill’a z perspektywy wiedzy o zasadach rozwoju człowieka i uwarunkowań społecznych funkcjonowania jednostki. Autorka jest świadoma konieczności uwzględnienia krytycznego podejścia w zastosowanym postępowaniu badawczym, o czym pisze na s. 11, jednak odczuwa się niedosyt, co do uwzględnienia zasady krytycznej analizy w prezentowanych rozważaniach. O tym w dalszej części recenzji.

Rozdział I.

W rozdziale tym doktorantka szkicuje „dossier” ontogenetyczne A. S. Neill’a w całym jego cyklu życia. Zwraca uwagę na twarde reguły, którym był on poddawany zarówno w domu rodzinnym jak i w szkole oraz otoczeniu społecznym. Opis ten czyta się z zainteresowaniem (dotyczy to również innych fragmentów pracy), co wskazuje na kompetencje narracyjne doktorantki – zarówno co do treści jak i formy wywodu. Stanowi to istotny walor dysertacji i jest to bardzo obiecujące w przypadku jej publikacji. Tym bardziej, że przygotowanie takiego opisu nie jest zadaniem łatwym, biorąc pod uwagę bogactwo źródeł, z których korzystała doktorantka (zaznaczam, jak powyżej, że

uwaga ta odnosi się do całości pracy). Jest to skrócona biografia wskazująca jednak na momenty przełomowe.

Żalować należy, że w tle swojej opowieści o życiu twórcy Summerhill nie umieściła żadnej teorii rozwoju (np. teorii rozwoju tożsamości E. H. Eriksona lub znanej doktorantce Dynamiki Spiralnej C. Graves'a), co mogłoby się przyczynić do pogłębienia narracji, wzbogacenia „pierwiastka humanistycznego” i, w sumie, złożyłoby się na podniesienie pedagogicznej wartości dodanej. Pozwoliłoby to, na przykład, lepiej zrozumieć albo lepiej wyjaśnić, na czym mogła polegać owa „utrata raju”, co zdaje się sugerować autorka w podtytule ostatniego podrozdziału (zaznaczyć jednak należy, że znak zapytania umieszczony na końcu podtytułu uniemożliwia zrozumienia intencji piszącej).

Na s. 43 autorka użyła polskiego pojęcia „rytmika” na s. 90 - „eurytmia” dla nazwania formy stworzonej przez J. Delacroze: (ang.) *eurhythmics*. Dla jasności powinno używać się jednego pojęcia: rytmika lub eurytmia, w szczególności jeśli praca będzie adresowana do szerszego grona odbiorców.

Rozdział 2.

Zawarty jest tu opis intelektualnych inspiracji, które legły u podstaw koncepcji A.S Neill'a. Doktorantka bardzo dobrze radzi sobie z wielością wątków o charakterze teoretycznym i przykładami praktyk edukacyjnych. Nie rozstrzyga tu o istocie powstającej koncepcji (temu poświęcony jest następny rozdział) natomiast pokazuje, że była ona efektem ścierania się w umyśle A.S.Neilla różnych perspektyw. Tekst jest bardzo nasycony ważkimi wątkami i niełatwy w odbiorze dla kogoś, kto chciałby stworzyć sobie „uogólniające” wyobrażenie o przebiegu rozwoju intelektualnego A.S.Neilla, którego efektem było potem powstanie Summerhill. Istotnym ułatwieniem dla czytelnika byłoby zastosowanie matenarracji, w której podjęta zostałaby próba integrowania inspiracji, która (integracja) przypuszczalnie zachodziła w umyśle A.S. Neill'a. Taka próba całościowego zrozumienia musiała mieć miejsce także w umyśle

doktorantki (bo inaczej nie poradziłaby sobie z materiałem źródłowym) i żalować tylko należy, że nie zechciała się podzielić swoimi refleksjami z czytelnikiem. W ten sposób mamy jedynie patchworkowy obraz pedagogicznego myślenia A.S. Neill'a, używając innej metafory, można by powiedzieć, że doktorantka w sposób eryducyjny przedstawia różne nurty, które tworzyły intelektualną „rzekę Summerhill”, ale nie opisuje samej rzeki. Być może dała się zwieść przez myślenie samego A.S. Neilla, który, jak wskazuje cytata na s. 117 (zaczynający się od słów „Powyższe wynikało z tego...”) sam mówił o niespójności swoich poglądów... Jednak od analizy naukowej należy wymagać porządkowania, nawet jeśli mamy do czynienia z bałaganem intelektualnym i nastawieniem buntowniczym nawet wobec własnych fascynacji. Co może też sprowadzać się do tego, że jedyną faktyczną fascynacją jest bunt. Ta refleksja dotyczy oczywiście A.S. Neilla, a nie doktorantki.

Rozdział 3.

W tej części doktorantka, jak sama pisze, dokonuje próby uporządkowania myśli A.S. Neilla, które, jej zdaniem sprawiają wrażenie chaosu i wybiórczości. W tym celu, w części 3.1. (s. 117-131) przywołuje myśli innych autorów, w większości filozofów i zestawia z myśleniem A.S. Neilla. Próbuje pokazać związki między elementami ich koncepcji i koncepcjami A.S. Neilla., wychodząc od T. Hobbes'a, ur. 1588, a kończąc na T. Scrutonie, ur. 1944. Można by zapytać, dlaczego w tych porównaniach doktorantka nie wykorzystwała filozofii starożytnej? Nie jest to szyderstwo ze strony recenzenta, tylko wyraz braku jasności, co do wyboru tych a nie innych myślicieli - jakimi kryteriami kierowała się autorka? Razi w tej części pracy fragmenataryzacja opisów, co utrudnia percepcję ich logiki. Zamysł doktorantki był ambitny, realizacja nie do końca udana i niedużo wnosząca do pracy.

Część 3.2 (s. 131-153) należy do najlepszych fragmentów pracy. Autorka przeszła tutaj na poziom konkretny, aplikacyjny strategii A.S. Neilla.

Wprowadza czytelnika w świat Summerhill, opisując podstawowe zasady

przedsięwzięcia A.S. Neilla. Jednakże w aspirującej do naukowości pracy o czyichś dokonaniach powinna znaleźć się także krytyka tychże dokonań, bo nikt nie jest doskonały i dzieła ludzkie nie są doskonałe... Zdolność krytycznego myślenia należy do podstawowych kompetencji naukowca. Tutaj tej krytyki, niestety, zabrakło.

Rozdział 4.

Summerhill i poglądy A.S. Neilla nawet obecnie, a tym bardziej w jego czasach mogą być odbierane jako prowokacja. Jego podejście do różnych zachowań dzieci i młodzieży niekiedy odbiegało i odbiega od powszechnie przyjętej obyczajowości, a nawet narusza tabu (jak na przykład jego akceptacja i afirmacja zachowań autoerotycznych młodych ludzi). Nic zatem dziwnego, że Summerhill spotkało się znacznym odzewem społecznym i, nierzadko, sprzeciwem. Tym zagadnieniom doktorantka poświęca swoją uwagę w rozdziale 4. Ponownie wykazuje się dużą erudycją i sprawnością w posługiwaniu się językiem, który jest zarówno precyzyjny i przyjazny dla czytelnika.

Autorka zauważa, że A.S. Neill nie znalazł tak licznych naśladowców jak R. Steiner czy M. Montessori, podobnie jak on twórcy edukacji alternatywnej. Jej zdaniem, które opiera na stwierdzeniach zawartych w innych publikacjach, przyczyna leżała w samym twórcy Summerhill i jego niezgodzie na jakiegokolwiek odstępstwa od stworzonych przez niego założeń. Może być też tak, że pomysł A.S. Neill'a na edukację był zbyt odległy od potrzeb edukacyjnych społeczeństwa i powszechnie panujących przekonań społecznych. Przyczyn braku akceptacji lub odrzucenia pomysłów A.S. Neill'a może być wiele, wymagałoby to osobnych analiz. Losy innowacji pedagogicznych, nierzadko wartościowych, jest różna... Píše o tym, na przykład, Beata Przyborowska w swojej książce „Pedagogika innowacyjności. Między teorią a praktyką.”

Ostatnia część pracy (s. 179-193). jest próbą opisanie Summerhill jako „organizacji zielonej”. Wykorzystywana jest w tym celu koncepcja Dynamiki

spiralnej stworzoną przez Clare Graves'a. W Polsce została spopularyzowana dzięki tłumaczeniom prac Kena Wilbera (np. Psychologia integralna, 2002). K. Wilber połączył Dynamikę spiralną ze swoją koncepcją Czterech kwadrantów i określił ją AQAL (akronim z ang. All Quadrants ALL Levels), która znana jest też jako koncepcja integralna. Na polskim gruncie akademickim koncepcję Dynamiki spiralnej i, szerzej, AQAL jako pierwsi wprowadzali i wykorzystywali do wyjaśniania zjawisk z zakresu edukacji piszący tę recenzję i B. Przyborowska. Na UMK w Toruniu zostały zorganizowane 2 konferencje poświęcone koncepcji integralnej edukacji oraz odbyły się studia podyplomowe dla dyrektorów szkół, których treści bazowały na koncepcji AQAL. Powstało też kilkanaście publikacji, które prezentowały aplikacje koncepcji integralnej w edukacji.

W kontekście wiedzy o rozwoju płynącej z samej koncepcji integralnej i Dynamiki spiralnej i ich różnych aplikacji jest wielce dyskusyjnym, czy szkołę Summerhill można określić organizacją zieloną. Z tego, że ma cechy „zielone” (wg Dynamiki spiralnej), jeszcze nie wynika, że jest zielona. Na przykład, współczesna szkoła głównego nurtu jest w pewnym aspekcie pomarańczowa, bo przekazuje treści naukowe (nauka jest tworem pomarańczowym), ale używa narzędzi niebieskich (celowość dyscyplina, sankcje za nieprzestrzeganie zasad itd.). Jeszcze innego koloru może być kultura uczniowska, na przykład zielona, bo ważną rolę pełnią relacje (albo quasi-zielona, bo relacje zachodzą w znacznym stopniu w sieci) . A jaka jest kultura nauczycielska? Może plemienna, czyli czerwona (kult mocy) lub purpurowa (bezpieczeństwo ponad wszystko)?. Zatem jaką organizacją jest współczesna szkoła? Trudno na to pytanie jednoznacznie odpowiedzieć. W tym kontekście wielce dyskusyjna jest nazwanie szkoły Summerhill organizacją zieloną tak samo jak wielce dyskusyjne są tezy zawarte w pracy F. Laloux „Pracować inaczej”, do której doktorantka odwołuje pisząc o zielonej organizacji.

Należy jednak nadmienić, że poza fragmentem poświęconym „zielonej organizacji” rozdział jest bardzo dobrze skonstruowany i bardzo wartościowy pod względem poznawczym.

Aspekt formalny pracy

Należy podkreślić jasność przekazu w prezentowanej dysertacji, mimo że doktorantka musiała zmagać się z niełatwą materią: obfitość źródeł, konieczność przekładu z języka angielskiego na język polski. Całość czyta się z zainteresowaniem. Świadczy to bardzo dobrze o kompetencjach komunikacyjnych i, szerzej, literackich doktorantki. Praca jest prawidłowo zredagowana. Przypisy i bibliografia zostały przygotowane zgodnie z obowiązującymi wymogami (brakuje w bibliografii cytowanej pozycji R. Scrutona)

Konkluzja.

Dysertacja stanowi wartościowe i unikatowe w polskiej literaturze opracowanie koncepcji i dokonań A.S. Neill'a twórcy szkoły Summerhill w Leiston. Doktorantka wykazała się erudycją i wiedzą pedagogiczną, umiejętnością porządkowania treści pochodzących z różnorodnych źródeł, umiejętnością prowadzenia analizy naukowej oraz zdolnością jasnego przekazu. Mimo pewnych niedociągnięć wskazanych w recenzji, praca stanowi wartościowy i oryginalny wkład do wiedzy pedagogicznej o tzw. edukacji alternatywnej. Po dokonaniu niezbędnych korekt z całym przekonaniem polecałbym opublikowanie jej w formie książkowej, aby mogła dotrzeć do szerszego grona odbiorców.

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe stwierdzenia uznaję, że przedłożona do recenzji praca doktorska mgr Dominiki Hofman-Kozłowskiej pt. „Edukacja dla życia czy życie w edukacji? Rekonstrukcja poglądów twórcy Summerhill – Alexandra S. Neilla” napisana pod kierunkiem dr. hab. Andrzeja Murzyna i promotora pomocniczego dr Agnieszki Turoń-Kowalskiej spełnia

wymagania zawarte w art. 13.1. Usatwy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016 r. poz. 882 z uwzględnieniem zmian wprowadzonych).

W związku z tym wnoszę o dopuszczenie mgr Dominiki Hofman-Kozłowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Piotr Owczar". The signature is written in a cursive, flowing style with some loops and flourishes.